

הרב אפרים כחלון

מחבר שו"ת אך טוב לישראל

אם מותר ללכת לאילת לטיול ונופש

מצות יישוב ארץ ישראל והיציאה ממנה מדאורייתא או מדרבנן? * איסור יציאה מבבל * בביאור הכתובים: "ושתי את גבולך", "וירד מים עד ים", "ומשלו מיד עד ים", "וישב יהודה וישראל לבטח", "מהמדבר והלבנון הזה", "אז הלך שלמה" * כיבוש אילת * ביאור המשנה כרם רבעי היה * ב' קדושות בארץ ישראל * דין העיר אשקלון, שתי ערי רקם, שתי ערי אשקלון * העיר עכו * הפרשת תרו"מ בעיר אילת, שמיטה בעיר אילת, אין נוהגין יו"ט שני של גלויות באילת * ערי הנגב דינם * יציאה מארץ ישראל ע"ד לחזור * איסור יציאה מארץ ישראל לאשה

שאלה

תמוז תשע"ח.

נשאלתי פעמים רבות מכמה אנשים יראים ושלימים, אם מותר ללכת לאילת לטיול ונופש וכדומה, או דלמא העיר אילת נחשבת כחול"ל, והיא בכלל איסור יציאה מארץ ישראל?

ואמרתי אעבור פרשתא דא ואתנייה:

תשובה

א.

תחילה וראש יש לדון אם איסור יציאה מארץ ישראל הוא מהתורה או מדרבנן? והנה בספר פאת השלחן (סימן א סעיף ט) כתב, דהנשבע שלא לדור בארץ ישראל יש אומרים דהשבועה חלה עליו, מפני שהיא מצוה דרבנן. וצ"י שם שכן דעת הרמב"ם, הרדב"ז, מהר"א חסון, ומהר"ד נ' נחמיאש. ע"כ. וכן כתב בספר שיירי כנסת הגדולה (חיו"ד סימן רלט הגה"ט אות לג) וכבר הבאנו דבריו בס"ד בשו"ת אך טוב לישראל (ח"א סימן יד), דמצות ישוב ארץ ישראל היא מדרבנן וכל ספק שיסתפקו בה הוא לקולא. גם בספר פני יצחק להגר"י אבולעפייה (ח"ב סימן נה טור

האוצר ♦ גיליון י"ח

א) כתב שהיא מצוה מדרבנן, ובספר משנת שלמה (סימן מ אות כז או"ק ד) והו"ד בספר אוצר הפוסקים (כרך כ קונטרס ישוב א"י עמ' 2) האריך להוכיח שכן דעת הרבה ראשונים, ומסיק מכל הלין, שרוב הראשונים לא נקטו למצות ישוב א"י למצות עשה מהתורה. ע"כ.

והגם שבדעת הרמב"ם והרדב"ז יש לפלפל וכמו שהאריכו בזה בספר אוצר הפוסקים (כרך כ קונטרס יישוב ארץ ישראל עמוד 2 והלאה), ובשו"ת נשמת כל חי להגר"ח פלאג'י זצ"ל (חיו"ד סימן מח), האריך בזה, ונטה קו לומר שגם לדעת הרמב"ם מצות יישוב הארץ היא מהתורה עיין שם טעמו ונימוקו עימו, ובדרכו הלך גם מו"ר ועט"ר מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חי"א הנד"מ חיו"ד סימן לד), ע"ש דבריו. ודלא כהרשב"ש (סימן ב) והרב פאת השולחן (שם), שהבינו שהרמב"ם סובר שמצות א"י היא מצוה מדרבנן, וכך הובא בארץ חמדה (סימן ה אות ח). ודלא כהרב בעל מגילת אסתר שסובר, שלפי הרמב"ם מצות ישוב הארץ היא מהתורה כל עוד לא גלו מארצם, אמנם משגלו אין מצוה זו נוהגת כיון שנצטוונו שלא למרוד באומות ולא לעלות בחומה. ע"ש דבריו. ומ"מ מידי פלוגתא לא יצאנו.

ולכל הדיברות שורת הדעת נוטה, שגם אם נאמר שמצות ישיבתה היא מהתורה מ"מ איסור היציאה בה אינו אלא מדרבנן, וכ"כ הגאון רבי יצחק מקרלין בספרו קרן אורה עמ"ס מועד קטן (דף יד ע"א ד"ה אלא דקשה), דמן התורה ודאי לא מצאנו איסור מפורש ליציאת חו"ל ולא נאסר אלא ישיבת מצרים, ויציאת חו"ל רבנן הוא דאסרוה. ע"כ. אולם בספר שדי חמד (כרך ו מערכת א"י אסיפת דינים אות ב עמוד 137) עלה ונסתפק בזה, וכתב בלשון של זהורית וז"ל, דאפילו נימא דלצאת מארץ ישראל לחו"ל אסור מן התורה מה שאינו פשוט לומר כן, וכו', ולא הכריע בזה. אך כבר אמרו חז"ל בירושלמי בראש השנה (פ"ג ה"ה), דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, שכן שוב יצא לדון בזה בספרו הגדול הנ"ל (כרך א מערכת האלף כללים עמוד 65 אות רמו) וכתב וז"ל, בקונטרס אסיפת דינים מערכת א"י רשמתי איזה ענינים השייכים לא"י. ומה שכתבתי שם באות ב כמסתפק אם מה שאסור לצאת מא"י לחו"ל הוא מדאורייתא, עתה נראה דמדברי הסמ"ג (סימן רכז), וכן בהגהות מימוניות (בפ"ה מהלכות מלכים אות ב), שכתבו בשם ר"א ממיץ בספר

היראים (סימן שט), שמה שאסרה התורה לשוב למצרים אינו אלא בדרך הזה, כלומר מא"י למצרים, אבל משאר ארצות מותר עכ"ל. מתבאר דרך למצרים הוא דאסרה התורה לצאת מארץ ישראל, אבל לצאת מא"י לשאר ארצות חו"ל מדאורייתא שרי. עכ"ד. אתה הראת לדעת דגם דעתו דעת עליון כדעת הרב קרן אורה, כשני נביאים המתנבאים בסגנון אחד, ענו ואמרו הראיה מאיסור התורה לשוב מצרימה.

ב.

ועלה במחשבה להביא ראיה לזה, ממה שמבואר בגמרא בכתובות (דף קיא ע"א): "אמר רב יהודה אמר שמואל, כשם שאסור לצאת מארץ ישראל לבבל, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות". ע"כ. וכ"פ הרמב"ם בידו החזקה (בפ"ה מהלכות מלכים הלכה יב), ע"ש. ונראה לדייק מזה, דיגיד עליו ריעו, וכמו שאיסור היציאה מבבל לשאר ארצות אינו מדאורייתא כך גם איסור היציאה מארץ ישראל לחוץ לארץ אינו מדאורייתא. וכ"נ עולה מדברי המאירי בכתובות שם, שכתב בהאי מימרא דכשם שאסור וכו', "שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצויין שם דינו כארץ ישראל וכמו שאמרו כל הדר בבבל כאלו דר בארץ ישראל שכל מה שאמרו לא אמרו אלא מפני שסתם חוצה לארץ אין חכמה ויראת חטא מצויין בה לישראל לרוב הצרות ועול הגליות שסובלים שם, אלא אם כן על ידי עמל גדול וצער גלגול סבל הצרות וכו', וסתם ארץ ישראל חכמה ויראת חטא מצויין בה עד שמתוכם משיגים כבוד בוראם וזוכים ליהנות מזיו השכינה". ע"כ. אתה הראת לדעת שאין בזה איסור תורה, דאילו הוה איסור תורה מה לנו לדרוש טעמיה דקרא בזה. והגם שרב יהודה גופיה אמר בכתובות (שם) דאסור לצאת מבבל אפילו לארץ ישראל, וכל היוצא מבבל עובר בעשה שנאמר "בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם" (ירמיה כו, כב), הא אין זה עשה מדאורייתא, שכן דריש ליה מהאי קרא דירמיה. והוה כעשה דדברי נביאים.

ואולם בזה יש להעיר ממ"ש בשו"ת הרב"ז (ח"א חיו"ד סימן מג), שעמד לברר האי דאיתא בכתובות (דף קי ע"ב) אמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, שנאמר "בבלה יובאו, ושמה יהיו. עד יום פקדי אותם, נאום ה'". ולכאורה

קשה דלפי מה שכתב הרא"ם (פרשת שופטים), דכל היכא דקאמרו בש"ס לשון 'עובר', הוא מהתורה יעו"ש. וא"כ האיך קאמר ר"י דעובר בעשה "בבלה יובאו", הא לאו מהתורה הוא? ויש לבאר, דכיון דגם שם (בירמיה כז, כא) כתיב: "כה אמר ה' צבאות וגו' וסיים ב"נאום ה'", הוה כמצות עשה מן התורה. ומהאי טעמא אמר "עובר בעשה". ראה במהרש"א בחידושי אגדות (שם ד"ה עובר בעשה), שכתב: דהא שנאמר "בבלה יובאו" לשון צווי הוא, והנך דסליקו עוברים בעשה יעו"ש. עכ"ה. ומשמע מדבריו דגם האיסור יציאה מבבל הוא כעשה. ויש לדחות בכמה גוונים, חדא דלרוב הפוסקים בודאי שאינו כן, שלא מנו או רמזו לאו זה בתורה. ומה שנקטו לשון עובר בעשה היינו מדברי סופרים, וכמ"ש לבאר בזה בשו"ת בית מרדכי (ח"א סימן נב). ועוד שגם למטוניה דמר אין זה עשה ממש אלא כעשה, וממה שכתב היראים דכל לשון עובר היינו מהתורה – אפשר דעל רובא דהלשונות נקט, ורובו ככולו.

ודע שאין זה כעשה רגיל, דהנה הבכור שור הקשה בחידושי לחולין (דף קלו ע"ב) אהך דעלה הלל [ועוד תנאים] מבבל לארץ ישראל, והא אמר רב יהודה בשילהי כתובות (דף קי ע"ב) העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה? ותירץ דהלכו לקיים מצוות התלויות בארץ, דלא אתי עשה דדברי קבלה דבבלה יובאו ודחי מצוות דאורייתא. ע"כ. אתה הראת לדעת, שאין זה עשה ממש כשל תורה. והדברים פשוטים. וע"ע בריטב"א במגילה (דף כח ע"ב) דהא דמשחרר עבדו עובר בעשה לאו דוקא. ודו"ק.

נמצאנו למדים, דאפשר שכמו שאין איסור יציאה מבבל לשאר ארצות מהתורה, כך גם אין איסור יציאה מארץ ישראל לשאר ארצות מהתורה. וכמשנ"ת.

ג.

ועתה הבא נבא לדרוש ולברר במקראות ובפסוקים אודות העיר אילת, הנה אומר הכתוב "ושתי את גבלך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר כי אתן בידכם את ישבי הארץ וגרשתמו מפניך" (שמות כג, לא). הרי לנו שמקרא מלא דיבר

הכתוב שגבולות הארץ הם מים סוף, ויש לעיין אם אומר הכתוב שזהו גבול הארץ שכיבשו עולי מצרים, או בזמן אחר, או הכונה להבטחה העתידית בעת הגאולה.

וביאור כתוב זה נפתח בגדולים הם רבותינו הראשונים, דהנה התוספות בגיטין (דף ח ע"א ד"ה ר' יהודה) כשמבארים את גבולות הארץ העוסקים שם בסוגיא כתבו, שגבולות הארץ הם: "ים סוף לצד דרום, וים פלשתים לצד מערב, והמדבר - למזרח, ונהר פרת לצד צפון". ע"כ. ולשיטתם ביארו הכתוב "ושתי את גבולך" הוא תיאור של גבולות ארץ ישראל שנתקדשה בקדושה ראשונה - בעולי מצרים. והפסוק מלמדנו שגבולות היבשה של ארץ ישראל מגיעים עד הפרת, ים סוף, והמדבר, ואילו האיים שבים פלשתים ונמצאים כנגד אר"י, דינם כאר"י לשיטת ר' יהודה. ואין לדחות ולומר שכל מה שאמר רבי יהודה, הוא רק לעניין אמירת בפני נכתב ובפני נכתב דגיטין, והיינו לעניין שמקומות הללו נחשבים כבקיאים לשמה, או ששירות מצויות לקיימו, דהא בתוספתא בתרומות (פ"ב הלכה יב), ובחלה (פ"ב הלכה יא), ג"כ אמר רבי יהודה כן, והתם לעניין תרומות וחלה איירי. ע"ש.

וכ"נ עולה מדברי האבן עזרא, דלא אזלי האי קרא על הגאולה העתידה, שכן בהאי קרא ד"ושתי אל גבולך" - כתב וז"ל: "ושתי את גבולך" וזהו וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ' (תהילים עב, ח). ובפסוק הנזכר וירד מים עד ים" כתב האבן עזרא: "וירד - אם על שלמה מים סוף עד ים פלשתים, ומנהר זה פרת. ואפסי ארץ זה מדבר. ואם על המשיח מים הדרומי הנקרא הים האדום וכו'". ע"כ. נמצא שבפירושו הראשון פירש שהאי קרא ד"וירד מים עד ים" - התקיים בשלמה המלך, ואין לדחות ולומר שכיבוש שלמה היינו שחייבם רק בנתינת מיסים וארנוניות בלבד, אך לא יישב שם את עם ישראל, דהא מפרש דהפסוק "ושתי את גבולך" והפסוק "וירד מים עד ים" - שניהם כאחד חוברו, ובפסוק ד"ושתי את גבולך" - בודאי שאין לפרשו לעניין מיסים וארנוניות, שכן משמעותו היא שיהיה זה מקום הגבול של עם ישראל בישובם. גם האלשיך הקדוש על התהילים (שם) והרד"ק (שם), והמלבי"ם (שם) הלכו בדרך זו, שהתקיימה נבואה זו אצל שלמה המלך, וכולם מזכירים את הכתוב "ושתי את גבולך מים סוף עד ים וגו'" - שהתקיים בשלמה המלך. ע"ש בדבריהם.

וכ"נ לדייק עוד בפירוש האבן עזרא על הכתוב "ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ" (זכריה ט, י) שהגם שהכתוב מדבר על הגאולה העתידה מזכיר ואומר -

האוצר ♦ גיליון י"ח

ממשלתו על ים סוף ועד ים פלשתים וזה גבול ארץ ישראל. ע"כ [ואין לומר שכונת האבן עזרא זהו הגבול העתידי לעתיד לבא, וכל זמן שלא בא הגואל אין גבול זה בכלל ארץ ישראל, דא"כ הו"ל וזה יהיה גבול ארץ ישראל. ופשוט. וע"ע ברד"ק שם מ"ש בשם האב"ע. ויל"ע].

וכן נראה שכן דעת ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר ב אות יד), שמפרש שהגבולות המוזכרות בכתוב הנזכר הם גבולות אר"י, וז"ל: "ואמנם סיני ופארן כולם מגבול ארץ כנען מפני שהם מן ים סוף, כמו שאמר יתברך "ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלישתים וממדבר עד הנהר", ומדבר הוא מדבר פארן, והוא הנאמר בו "המדבר הגדול והנורא" (דברים א, יט), זה הוא גבולה הדרומי והנהר הוא נהר פרת גבולה הצפוני". עכ"ל. אתה הראת לדעת שפירש את הכתוב הנזכר לא כהבטחה עתידה, אלא כחלק מגבולות הארץ שמבארת לנו התורה. וי"ל.

ובמש"ם חפש'י מצאתי בפירוש תפארת יונתן על התורה להגר"י איבשיץ זצ"ל שגם הלוך ילך בדרכי רבותינו שפירשו האי קרא שאין זה על הגאולה העתידה, אלא חלק מכיבוש עולי מצרים וזת"ד, מה שהסמיך הכתוב "מעט מעט אגרשנו מפניך" להאי קרא ד"ושתי את גבולך" לפי שכבר לימדונו רבותינו (עיין בפירוש רש"י על התורה בראשית טו, טז) שאומה שלא הגיע זמנה להיענש מחמת שלא עשתה אותה אומה הרבה עוונות – אין הקב"ה משמידה שיירשוה ישראל, וזהו שאמר "מעט מעט אגרשנו". ואם תאמר איך נקדש את ארץ ישראל בקדושתו הלא לא ידענו עדיין גבולי ארץ ישראל לזה אמר "ושתי את גבולך" – היינו אני אקדש מיד את ארץ ישראל ע"י הגבולים. עכ"ד. הרי לן דגבולות אלו נתקדשו כבר כתיקנם.

ד.

אולם רבנו אברהם בן הרמב"ם בפירושו על התורה (שם) כתב, שזאת תהיה הגאולה העתידה [וגם מפרש גבולות הארץ באופן שונה. ע"ש] וז"ל: "וגבול זה רחב מגבול ארץ ישראל המוגבל בפרשת 'אלה מסעי', שהרי גבול זה, נכנסים בו דמשק וחמת וארם צובה וזולתן. והגבול ההוא לא נכנסים בו זה. ואין ספק

שהבטחה זו קשורה בתכלית השמיעה בקול ה', והוא לעתיד לבא כמו שנאמר במשנה תורה 'ואם ירחיב ה' גבולך' (שמות יט, ח), לא בגבול שהיה כשנכנסו בימי יהושע". עכ"ד. וכדבריו נמצא בפסיקתא זוטרתיא^א (מדרש לקח טוב פרשת משפטים פרק כג סימן לא) וז"ל: "ושתי את גבולך וגו' - זה נהר פרת וכה"א 'עד הנהר הגדול נהר פרת' (יהושע א, ד) וכו', ולפי שלא מצינו גבול א"י ממדבר עד הנהר ולא מים סוף עד ים פלישתים, אלא ודאי לעתיד לבא". ע"כ.

ובספר תורה לשמה להגרמ"מ כשר זצ"ל, לאחר שהביא דברי המדרש הנזכר, כתב "ושתי את גבולך" זה הפסוק עתיד להיות לימות המשיח כמו שנאמר "וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ" (תהילים עב, ח). ולפי מה שידוע שמים סוף היינו חוף אילת הנקרא גם עציון גבר, ומשם ירד הגבול ישר עד נחל מצרים שהוא מחובר לים פלשתים. א"כ בזמן שבאה ארץ אדום תחת ממשלת ישראל בימי דוד, באה גם העיר אילת עיר החוף תחת שבטם, כנודע מהכתוב בדבר הימים (ב, ח, י), וראה מ"ב יד, כב, ומשם עברו יורדי הים אל הארצות אשר במערב וכו', וא"כ פסוק זה התקיים בימי שלמה ולא רק לימות המשיח? א"כ צ"ב מהו זה שכתב הלקח טוב שלא מצינו גבול ארץ ישראל וכו' ולא מים סוף עד ים פלישתים אלא לעתיד לבא? ובמילואים שם (סימן כו) כתב הגרמ"מ כשר זצ"ל, ליישב בב' אופנים. א' דתחום ארץ ישראל ממש בימי שלמה לא השתרע רק עד הגליל ובאר שבע, וככתוב "וישב יהודה וישראל לבטח וגו' מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה" (מלכים א, ה, ה). ב' שהגבול הדרומי יכלול בתוכו את חצי האי סיני וכו'. עכ"ד.

ה.

ואולם יש לדון ולבאר במה שמבואר בלשון הכתוב "וישב יהודה וישראל לבטח וגו' מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה" (מלכים א, ה, ה) שמורה, שעד שם היה הגבול ולא יותר?! ואולם, כבר הוכחנו והבאנו שיש מהראשונים והאחרונים שפירשו, ששלמה המלך כבש גם את אילת, ולא נעלם הכתוב הזה מפניהם, דמקרא מפורש דיבר הכתוב. ועל כן על כרחינו לומר כמה הסברים בזה: א. אפשר

(א). לקח טוב הוא מדרש על התורה שחיבר ר' טוביהו ב"ר אליעזר, שחי בצפון יון סביב שנת ד"א תת"ן (סוף המאה הי"א - תחילת המאה הי"ב). בחיבורו השתמש בדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים, וגם בדברי רבי משה הדרשן מנרבונה.

שרוב ככל ישאל היו שם במקומות הללו שכן הוא היה הגבול מימים ימימה, ולעולם גם מחוץ גבול זה שכנו וישבו ישראל. ב. אפשר ששאר הגבולות מחוץ לאיזור זה לא היה כן בכל ימי שלמה, שכן לאט לאט סיפח וכבש עוד מקום ועוד מקום, והכתוב אומר "וישב יהודה וישראל וגו' כל ימי שלמה" – וזה היה רק בדרך ובאר שבע. ג. כיון שבכל התנ"ך כשרוצה להזכיר מקום ישיבת ישראל ומשכנם אומר לשון כזו "מדן ועד באר שבע" שכן שם אכן היה זה ממש מדין ועד באר שבע, כיון שלא ישבו מחוץ לאזורים הללו באותה העת עם ישראל – גם כאן נקט לשון כזו. וע"ע ברד"ק (ירמיהו ד, טו) ובעמוס (ה, ה) ובמצודת דוד (יהושע יט, מז). ודר"ק.

ו.

ומידי דברי בו כן בקודש חזיתי למ"ש האלשיך ביהושע (פרק א פסוק ד) וז"ל: "מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת וכו' – אך דעו לכם כי מהמדבר כו' עד הנהר הגדול כו' יהיה גבולכם לעתיד. אך עתה ידעתי כי תותירו מהם. אמנם אין העיכוב ממני, כי אילו הייתם מהלכים לכבוש מעתה את הכל גם עד הגבול תכבשו. ושיעור הכתוב כל מקום אשר תדרכו בלבד הסכמתי לתת, כלומר שידעתי שלא תדרכו הכל, אך דעו כי אם עתה תותירו מהם לפחות אתן אותו אחרי כן, כי מהמדבר כו' יהיה אחרי כן גבולכם שהיה זה בימי דוד". ע"כ. ולדבריו נמצא שהבטחת הכתוב התקיימה בימי דוד.

ואולם יש לדון, מהו המדבר שמדבר עליו הכתוב, ורש"י והרד"ק כתבו דהוא מדבר קדש צין וסיני, שהוא אותו המדבר, כמוזכר בגמרא בשבת (דף פט ע"א): "אמר רבי יוסי בר' חנינא ה' שמות יש לו מדבר צין, שנצטוו ישראל עליו. מדבר קדש, שנתקדשו ישראל עליו. מדבר קדמות שנתנה קדומה עליו. מדבר פארן שפרו ורבו עליה ישראל". ע"כ. ומ"מ מדברי האלשיך מצאנו שאפילו המדבר נכלל בכלל גבולי ארץ ישראל בימי דוד [ואיברא שכיום נחלקו החוקרים לגבי מיקומו של מדבר צין, ואכמ"ל בזה]. ומסתברא מילתא שאם המדבר שנמצא בגבול הדרומי נכלל בגבולות ארץ ישראל, כל שכן שאילת בכלל תחום זה.

ז.

ובהיותי בזה כן בקודש חזיתי להגר"א ולנדינברג זצ"ל בספרו הנפלא שו"ת ציץ אליעזר (חלק ג סימן כג) שהוכיח במישור מהפסוקים שאילת נכבשה על ידי מלכי יהודה וישבו שם ישראל, וכדכתיב "ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר אשר את אלות על שפת ים סוף בארץ אדום" (מלכים א, ט, כו), וכן אומר הכתוב "אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום" (דברי הימים ב, ה, יז), והיינו שכבש את המקומות האלה. וכמ"ש הרד"ק שם במלכים בדברי הימים אמר "אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות" ר"ל שהלך ולכדם. וכן בדה"י שם פי' ולקח אותם הערים ועשה שם אני. וכן מצינו עוד בכתוב שכתוב אצל עזריה (הוא עוזיהו) מלך יהודה "הוא בנה את אילת וישבה ליהודה וגו'" (מלכים ב, יד, כב), וכן אומר הכתוב (דברי הימים ב, כו - ב) "הוא בנה את אילות וישבה ליהודה וגו", המצודות במלכים דה"י שם כותב שזה שכתוב בלשון "וישיבה" - הוא מפני ששלמה כבשה מאדום, ובני אדום חזרו ולקחו אותה מיהודה וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזיהו בנה את חומתה, ובוה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיק בשלהם, והרד"ק במלכים שם כותב וז"ל: "הוא בנה את אילת ובדברי הימים את אילות ואחד הוא, והיתה למלך אדום כמו שכתוב בתורה 'מאת אחינו בני שעיר מאילת ומעציון גבר', וכן אמר בדברי הימים 'אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום'. ואפשר שדוד לקחה ממלך אדום כי מושל היה בכל ארץ אדום כמו שאומר וישם דוד באדום נציבים ובימי יהורם בן יהושפט פשע אדום מתחת יד יהודה ואילות שלקחה דוד השיבה אליהם ועתה כשמלך עוזיהו לקח אילת ממלך אדום וישבה ליהודה ועוזיה בנה אותה אחר שהשיבה ליהודה כי לא בנה אותה והיא ביד אדום אלא לאחר שלקחה מידי אדום ואפשר שנהרסו חומותיה בעת בעת הכבוש עד שהוצרך לבנותה" עכ"ל, וראיה נוספת שלא רק שכבשו את אילת תחת יד מלכותם אלא גם גרו שם היהודים ממ"ש "בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וינשל את היהודים מאילות ואדומים באו אילת וישבו שם עד היום הזה" (מלכים ב, טז, ו), וכותב הרד"ק "את אילת לארם - שכבר לקחה עזריה מלך יהודה וינשל את היהודים מאילות זהו אילת כי כן היתה נקראת אילת ואילות וכן בדברי הימים אילות ופירוש וינשל כמו ונשל גוים רבים מפניך ענין גירושין ושילוח, וכן כותב

הרלב"ג וינשל את היהודים מאילות ר"ל שכבר השליכם וגרשם משם והוא אילת שבנה עזריה כמו שקדם הרי מכלל זה שמלכי יהודה ודוד ושלמה שמלכו על כל ישראל בראשונה כבשו את אילת, וישראל גם התאחזו בה זמן רב, וא"כ לפי מה שפוסק הרמב"ם (בפ"א מהלכות תרומות ה"ב) שארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וכן בהלכה ג' שם בדברו על הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן שיצאו מכלל חוצה לארץ ולכלל ארץ ישראל לא הגיעו, כותב ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל, אלא נשאר בה משבעה עממים ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כבושו כולו כא"י לכל דבר והארצות שכיבש דוד הן הנקראין סוריא, והוא מן הספרי פרשת עקב וכו"ו עכ"ד [א.ה. יש להוסיף עוד שלדעת התוספות בגיטין (דף ח ע"א ד"ה כיבוש), וכן מוכח מהספרי, מועיל כיבוש יחיד לאחר שנכבשה כל ארץ ישראל – כך שגם אם נאמר שהיה זה רק כיבוש יחיד, כיון שכבר כל ארץ ישראל הייתה כבושה, גם כיבוש יחיד מועיל].

ומסיק בזה הרב ציץ אליעזר, שלפי כל זה צריך להיות לאילת דין ארץ ישראל, כי הרי כבשוה ע"י מלך מדעת רוב ישראל והרי לא נזכר עליה כמו על סוריא שיש לה רק דין כיבוש יחיד, ומכ"ש לפירש"י בגיטין (דף ח ע"ב) ד"ה כיבוש יחיד שכותב הטעם שסוריא הוה כיבוש יחיד מפני שדוד לא כבשה אלא לצרכו, וע"ש גם בתוס' ד"ה כיבוש יחיד. ולא ניתן לומר שזה שכותב הרמב"ם שם בפ"א מתרומות ה"ג "וכיוצא בהן" כוונתו לכלול כל מה שכבש דוד חוץ מארץ כנען, ובתוכם גם אילת, כי הרי מסיים בהדיא והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא, ומזה מפורש שמה שכתב לפני זה וכיוצא בהן כוונתו כיוצא בהן של ארם נהרים וארם צובה ואחלב בשטח גבולי סוריא.

ח.

וראיתי להיעב"ץ במור וקציעה (סימן שו בקונטרס ישוב א"י) שעלה ונסתפ'ק בדין ארצות אדום עמון ומואב, שלא מצינו שנתיישבו בה ישראל לא בימי בית ראשון ואף לא בכל ימי בית שני, כל פעם שנלכדה אדום, לא הורישו יושביה ממנה, רק

הכניעום להעלות מס למלכי ישראל, ולא הושיבו המלכים תחתם. רק באילת מצינו שנתיישבו בה ישראל לפעמים, כמו בימי שלמה שעשה אני בעציון גבר אשר את אילות (מלכים א, ט, כו), ובימי אחז נתגרשו משם ככתוב "וינשל את היהודים מאילת" (מלכים ב, טז, ו), ובימי בית שני נראה שחזרו וישבו שם. מאותה ששנינו בפ"ה דמעשר שני ואילת מן הדרום, כמדומה לפי שהיה שם נמל לספינות, ומקום סחורה ושפע ימים, היו הכל רצין לשם. עכ"ד. נמצאנו למדים שלא מצא ספיקו לנוח, רק על אותם המקומות שלא התיישבו בהם בבית ראשון ושני, אך על אילת מילתא פשיטא ליה שהתיישבו שם, וממילא אין ספק כלפיה שבכלל ארץ ישראל היא, ולכל הפחות שאין בה דין ארץ העמים. עיין שם ביעב"ץ בסברתו בזה שכל מה שכבשו תוך גבולות התורה במשך ימי הבית הראשון יש לו דין ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים. שו"ר שגם הרב ציץ אליעזר בתשובה הנזכרת, כתב להוכיח כן מדברי היעב"ץ וששתי.

וכן נראה עולה עוד מהמשך דברי היעב"ץ שם (עמוד שלה ד"ה הא למדת), דכתב וז"ל, הא למדת שאין עניין חיוב מעשרות, ועניין טומאת חו"ל, גם לא דין ישוב הארץ, תלויים זה בזה כלל וכו', וכל מקום שלא נתיישבו ישראל בו, אילו היא ארץ ישראל מוחלטת, ממתנת ה' לאברהם אבינו ומכיבוש ראשון, פטורה היא ממעשרות, ומ"מ אין בה דין ארץ העמים כלל. עכ"ד. ובסוף קונטרסו הנזכר כתב היעב"ץ (שם עמוד שלה ד"ה נמצאנו למדים) עוד בזה, וז"ל, נמצאנו למדים לעניננו, בחקירת דין ישוב א"י ומצות הדירה בה, שנדחית שבת מפניה ארץ גדולה ורחבה היא על כל פנים, כי אם נתפוס בזה הכלל, הארץ שנתן ה' לאברהם לנחלה אחוזת עולם, יהיה גבולה הרחב שבתורה הוא האמור בפסוק "ושתי את גבולך מים סוף עד ים פלישתים וממדבר עד הנהר" (שמות כג, לא), באור זה – ים סוף הוא הנקרא 'האדום' במפת העולם, והוא לדרומה של ארץ ישראל וכו'. ע"כ. אתה הראת לדעת שדעתו דעת עליון שים סוף הוא גבול ארץ ישראל, וממילא אף אילת בתחום ארץ ישראל.

וכן כתב להדיא אהאי דתנינן במשנה במסכת מעשר שני (פרק ה משנה ב): "כרם רבעי היה עולה לירושלם מהלך יום אחד לכל צד, ואי זו היא תחומה? אילת מן הדרום, ועקרבת מן הצפון, לוד מן המערב, והירדן מן המזרח". ע"כ. ומשמע

שאילת היא בתוך גבול ארץ ישראל מן הדרום. וכן כתב היעב"ץ במשנה לחם (שם). והוא חיבור בסוף סדרת ספריו לחם שמים על המשניות) שהיא האילת הנמצאת בנמל ים סוף, והיא מגבולות הארץ, פעמים כבשוה אדום ופעמים כבשוה ישראל. ע"כ.

ט.

אלא שיש לעיין בדבריו, דהנה במשנה מבואר, שרק כרם שהיה רחוק במהלך יום אחד היה צריך להעלות פירותיו לירושלים [כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, וכדי שיהיה מצוי יין לנסכים בטהרה עיין בראש השנה (דף לא ע"ב). ובביצה (דף ה ע"א)], ועל זה אומרת המשנה שהעיר אילת הוא במרחק יום אחד מירושלים לצד דרום. אכן, המציאות מכחשת זאת, שכן כיום אילת היא כ־ 250 ק"מ אורכי מירושלים ויותר מ־ 300 ק"מ בהליכה, שהוא הרבה יותר ממהלך יום אחד, שכן בגמרא בפסחים (דף צד ע"א) אמרו, שמהלך אדם בינוני ביום הוא כשיעור י' פרסאות. וכל פרסה היא ד' מילין כידוע, ונודע דשיעור מהלך מיל הוא שמונה עשרה דקות, וכמו שכתב המהרא"י בתרומת הדשן (סימן קכג וסימן קסז). וכן פסק מרן השלחן ערוך באו"ח (סימן תנט ס"ב), וביו"ד (סימן סט סעיף ו). וא"כ יוצא ששיעור עשר פרסאות שהוא מהלך אדם בינוני ביום – הוא שיעור 40 ק"מ. וכאן מבואר במשנה שמרחק העיר אילת מירושלים הוא מהלך יום אחד והא כיצד?

איברא שבתוספות אנשי שם על המשנה כתבו לפרש בשם ספר משנת רבי נתן לרבי נתן אדלר, דתרי אילת הוו. ומצאתי בס"ד שכ"כ בספר חוג הארץ לרבי שלמה חעלמא (מערכת הל' אות ח ערך לידה עמ' עו בהוצאת מכון הרב פראנק), וז"ל: "ומה שאמרו אילת מן הדרום איננו אילת שכנו של עציון גבר שהוא רחוק יותר ממהלך יום, אלא ר"ל חלון עיר הכנים". עכ"ד. אתה הראת לדעת שהחוש המציאותי יכחיש דברי היעב"ץ ואנחנו לא נדע מה נעשה. וע"ע בצל"ח בביצה (דף ה ע"א ד"ה ולכן) מ"ש בזה.

[ובדוחק, עלה במחשבה לפני לפרש בזה, ע"פ מ"ש רבי שלמה עדני במלאכת שלמה שם במשנה, דהקשה היאך אמרו לוד מן המערב, שהוא שיעור מהלך יום אחד מירושלים, הלא בירושלמי אמרו, שנשות לוד היו מניחים בצקם ויורדות

ומתפללות בבית המקדש, ומספיקות לחזור טרם יתפח בצקם? (ובכיאור קושייתו נראה שהמרחק הוא גדול ביותר, שהרי שיעור תפיחה הוא כשיעור מיל 18 דקות, והם הספיקו ללכת ולחזור טרם יתפח בצקם, נמצא שכל צד שהלכו הוא פחות מחצי מיל, ובמשנה אמרו שלוד רחוקה מירושלים מרחק יום אחד, שהוא מהלך 40 מילין, נמצא שהשיעור הכתוב במשנה הוא פי 80 ממה שמבואר בירושלמי והא כיצד?). וכתב לבאר שמחילות היו להם, שבהם מקצרים את הדרך. עכ"ד (והר"ש חעלמא בספרו חוג הארץ [שם] מבאר דתרי לוד הווה. ע"ש). ולדבריו אפשר לומר נמי שמחילות היו להם גם בזמן המשנה שהיו מקצרים את הדרך מירושלים לאילת למהלך יום אחד [שכן אם הדרך קיצרה להם מירושלים ללוד שהוא מרחק פי 80, כל שכן שיכולה הדרך לקצר להם מירושלים לאילת, שהיא פחות מפי 10 ויל"ע].

י.

ניהדר אנפין לנידון דידן, שהבאנו שדעת כמה מגדולי האחרונים שהעיר אילת – דינה כארץ ישראל, ועייין עוד בתשובה הנזכרת של הרב ציץ אליעזר שמביא, שגם הראש"ל הגרב"צ עוזיאל זצ"ל הרב הראשי לא"י, בתשובה בכת"י, קובע בסתמא שהואיל וברור הדבר שבאילת היה ישוב ישראל בזמן הבית הראשון ומקרא מלא דבר הכתוב ואני עשה שלמה בעציון גבר אשר את אילות על שפת ים סוף וגם בימי התנאים מצאנו שהיה ישוב ישראל בדרום שהיה קשור עם ירושלים שכן מסופר בסנהדרין (דף יא ע"ב) בר"ג שאמר: וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא. וזה ודאי כולל כל שטח הדרום שבגבולי א"י וכו'. עכ"ד.

שוב ראיתי בשו"ת שמחת כהן (חלק אורח חיים סימן קנז) שעמד וימודד אר"ש בדין העיר אילת, וכותב, שעיירת "אילת" מוזכרת בכמה מקומות בכלל הערבה שהיו ערי אדום, ויש להם כבר שמות, אלא שלא ירשו אותם אותו זמן אלא אח"כ, והיא בכלל ירושת הארץ שהבטיח הקדוש ברוך הוא לישראל שירשו אותם לעתיד לבא בזמן שיגיע הזמן, והרי הגיע וירשו אותה. ויש לצרף עוד האגדה דממנה מוכח שהערבה ובכללה "אילת" היא בכלל ארץ ישראל מירושת התורה מלבד שנכבשה מחדש, וכו' ע"ש דבריו. ומעתה הרי לנו דעת גדולי האחרונים ששפתם ברור מללו, שאילת דינה כארץ ישראל, וכל חד מטעמיה, ואיש לדרכו פנה.

גם בקובץ תחומין (כרך י עמוד 21) והו"ד בספר אוצר הפוסקים (כרך כ קונטרס ישוב ארץ ישראל ס"ק ט אות ב עמוד כג), הביאו תשובת הרב זוין זצ"ל, ומתבאר מדבריו שאילת נחשבת לארץ ישראל, ושם כתב, ששתי קדושות לארץ, קדושה עצמית וקדושה ע"י בעלותן של ישראל, הקדושה העצמית היא זו שהארץ מיוחדת ומתיחסת אליו וכו', וקדושה זו היא משעת נתינתה אל האבות וכו', וכשם שהייתה קיימת לפני הכיבוש, כך אינה מתבטלת עם ביטול הכיבוש דהיינו עם חרבן הבית וכו', והדין נותן שמקום חלותה הוא בגבולות הארץ כפי שהובטחה לאבות שהם רחבים יותר מגבולות עולי מצרים, כפי שסימונו בתורה בפרשת מסעי, וא"כ הנגב בארכו עד עקבה, חוף ים סוף, אינו בתחום הכיבוש שבתורה, אבל הוא בתחום הבטחת האבות – שהוא מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת, ובדרום מזרח מים סוף עד פלישתים (שמות כג, לא). ולפי זה מסתבר שקיימת בנגב מצות יישוב ארץ ישראל. שהזמן ילמדנו על המקום, כשם שאין קדושת הארץ בעצמותה תלויה בזמן הכיבוש, כך לא תהיה תלויה במקום הכיבוש, והרי ראינו שמאותה שעה שניתנה הארץ לאברהם פקע כחם של אומות העולם ממנה, עד שלא יכלו נכרים שעבדו לאילנות לעשותן עבודה זרה, שיאסרו בהנאה, לפי שאין אדם אסר דבר שאינו שלו (עבודה זרה דף נג ע"ב ורש"י שם), ואף לעניין מצות ישוב ארץ ישראל, שלדברי הרמב"ן נוהגת אף לא בזמן הכיבוש, נעשתה לארץ ישראל עוד קודם שנכנסו לתוכה, ומפורש כתב הרמב"ן בספר המצוות שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל לאבותינו "לאברהם ליצחק וליעקב", ועל הפסוק "כל מקום אשר תדרך כף רגליכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון וגו'" (דברים יא, כד), מבאר הרמב"ן שמה שכתב "מן המדבר" – מתייחס למקומות שחייבים לכבשם, הרי שחיוב כיבוש היא עד פרת, מעבר לגבולות התורה שבפרשת מסעי, ומכיון שלרמב"ן מצות הישוב בארץ ישראל נכללת במצות הכיבוש, הרי שעד נהר פרת יש מצות ישיבה בארץ ישראל. עכ"ד. וכיוצא בזה כתב הרב זוין זצ"ל במאמרו המדינה העברית וקדושת הארץ (הצופה כז בטבת תש"ח, פרק ה סעיפים 1-2, ונדפס שוב בספרו לאור ההלכה), ומעתה בודאי שגם אילת בכלל זה, ובודאי שיש בה לדעתו גם מצות ישיבה בארץ ישראל וכאמור.

י.א.

ובהיותי בזה ראיתי ונתון אל ליבי, מה שיש להקשות בזה דהנה במשנה בריש גיטין (דף ב ע"א) כשהביאו את גבולות הארץ אמרו - אשקלון כדרום. ומעתה אם אשקלון נחשבת כגבול ארץ ישראל לצד דרום, ק"ו בן בנו של ק"ו שהעיר אילת שנמצאת הרבה אחריה לצד דרום, שתחשב כחוץ לארץ? ובוה צריכים אנו למודעי, וכן פסק הרמב"ם (בהלכות תרומות פ"א ה"ז), אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים, מרקם שהוא במזרח א"י עד הים הגדול, מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון. עכ"ד. ומקור דברי הרמב"ם הם בדברי המשנה בתחילת גיטין (שם), דתנינן המביא גט ממדינת הים, צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, ר' יהודה אומר: מרקם למזרח, ורקם - כמזרח, מאשקלון לדרום, ואשקלון - כדרום, מעכו לצפון, ועכו - כצפון. ע"כ. וכבר הקשו הראשונים (שם), דהלא אשקלון היא בארץ ישראל, וכדמוכח בכתובים [עיי' בספר יהושע יג, ב-ג, ובספר שופטים א, יח] דמא"י הוא. וגם בספרי דפרשת עקב (פיסקה נא), חשיב אשקלון מכבוש עולי בבל?² ועיי' בתירוצים השונים בדברי הראשונים ולא עת האס'ף. ובתוס' יום טוב כתב, דיש לומר כמ"ש במתני' דלעיל לענין רקם.

ב). ובוה יש להעיר ע"ד התוספות בגיטין (דף ב ע"א ד"ה אשקלון), שכתבו דעולי בבל לא כבשו את אשקלון, דבספרי הנ"ל מבואר להדיא שכבשו גם את אשקלון וז"ל הספרי, תחומי ארץ ישראל עד מקום שהחזיקו עולי בבל, פרשת אשקלון. ע"כ. אולם בירושלמי בשביעית (פ"ו ה"א דף טז סוע"א) אמרו הדא אמרה אשקלון כלחוץ. ובכסף משנה (בהלכות תרומות פ"א ה"ט) הביא דברי הירושלמי הללו וכותב דמשמע שהיא חוץ לכיבוש בבל. עכ"ד. נמצא שהתוספות כדברי הירושלמי אולי.

שוב ראיתי בדברי הרמב"ן בגיטין (שם ד"ה עוד מצאנו) והר"ן (ד"ה רבן גמליאל) והמאירי (ד"ה ולענין הביאור), שג"כ הביאו דברי הספרי הנ"ל והקשה כן, וכתבו ליישב דפרשת אשקלון אינה אשקלון עצמה אלא גיניא דאשקלון שהזכיר הירושלמי שהיא בתחום ארץ ישראל, אך אשקלון עצמה לא. עכ"ד. ופרשה לשון פרשת דרכים וכמ"ש בביאור על ספר המצוות לרס"ג להגר"י פרלא (מנין שישים וחמש הפרשיות בפתיחה). ע"ש.

עוד יש להעיר דבירושלמי בשביעית (פ"ו ה"א דף טז ע"ב) הקשו מהאי קרא ד"וילכד יהודה וגו' ואת אשקלון" (שופטים א, יח), דמשמע שהיא בכלל ארץ ישראל, ומשני ליתי אשקלון, ופירש הפני משה שם (ד"ה ליתי), דאין זו אשקלון. ע"כ. והיינו שהעיר אשקלון המקראית אינה העיר אשקלון שקוראים לה אשקלון. ולפי זה אין להביא ראיה או להקשות מהפסוק, ואפשר שגם התוספות שתייצרו דעולי בבל לא כבשו את אשקלון, ידעו מדברי הירושלמי הנ"ל, אך עדיפא משני, דגם אם נאמר שזה אותו אשקלון מ"מ לא נכבשו שוב ע"י עולי בבל. ויל"ע.

ולגבי רקם כתב (בד"ה מנן הרקם), שכתבו התוס' והר"ן שבספר יהושע מפורש דקדש וברד מא"י הוא? "איכא למימר דהני אחריני נינהו דכי היכי דאמרין בגמרא [עיין בערכין דף לב ע"ב] דתרי קדש הוו בא", ה"נ איכא למימר דקדש אחרינא הוה בחוץ לארץ, וכן נמי ברד". ע"כ. וא"כ אפשר דתרי אשקלון נמי הוו. ומהשתא אפשר דאשקלון של ימינו אינה אשקלון הנזכרת בחז"ל, שהיא מחו"ל. וכיוצא בכתב הרדב"ז על הרמב"ם (בהלכות תרומות פרק א הלכה ט) ע"ש. וכן ראיתי שכתב בספר תפארת יעקב על מסכת גיטין לרבי יעקב גזונדהייט [תלמיד מהרא"ל צינץ] (דף ב ע"א בד"ה ואשקלון), דגם גבי אשקלון יש להוכיח דתרי הוי, דהא אשקלון ג"כ מארץ פלשתים הוא כדמוכח קרא להדיא דהיא אחת מחמשת סרני פלשתים ופלשתים במערב והכא קאמר ואשקלון כדרום. עכ"ד. גם בחזו"א (שביעית סימן יג אות יט ד"ה ירושלמי) כתב, דגם מהרמב"ם (בפ"ה מהלכות קידוש החודש הלכה יא) מוכח, דתרי אשקלון הוו. ע"ש. ועיין עוד בספר דרך אמונה (בציון ההלכה הלכות תרומות פרק א אות קט) וע"ע בדברי המהר"ץ חיות בגיטין הכא, מה שהקשה לו חכם אחד, ולפי האמור ניחא. ודו"ק.

גם ע"ד הרמב"ם גופא, תמהו כמה מרבוותא ומהם הרדב"ז על הרמב"ם (שם) [ומשמע מדבריו שרק לעניין גיטין החשיב רבי יהודה במשנה אותם לחו"ל, אף שדעת הרמב"ם אינה כן. ע"ש בדבריו]. והכסף משנה (שם). ע"ש דבריהם. גם בספר כפתור ופרח (פרק יא בסוף הפרק 'עכו והרצועה הסמוכה לה') כתב, שיש לומר שכל דברי הרמב"ם הנזכרים, אינם אלא לענין חיוב המתנות דאוריתא. עכ"ד. ומעתה אין ראיה מדברי הרמב"ם הללו לעניין גבולות הארץ שהם בספק – וה"ה נמי לעניין אילת.

גם היעב"ץ במר וקציעה (סימן שו גדר ישוב ארץ ישראל עמ' שכט בהוצאה מכון ירושלים ד"ה והתימה) כתב, שהרבה תמהו על הרמב"ם שנתן לאשקלון ועכו דין חו"ל לגמרי, ואם אמרו אשקלון ועכו כחו"ל לגיטין משום שבני מדינת הים הן, דלא גמירי, ואינן בקיאיין לשמה ולא שכיחי מתיבתא, איברא מאר"י ממש נינהו, ומסיק, דבודאי דין ארץ ישראל להם. וכן שנה דברו בזה (שם עמוד שלה ד"ה ברם), ע"ש דבריו.

וכבר כתב רבינו החזו"א בספרו (הלכות שביעית סימן ג ס"ק יח) וז"ל: "ועדין אין אנו בטוחים אם אפשר לסמוך על מפת הארץ, שלא דקדקו בדברי חז"ל ושמות

הערים ומקומותיהם נשתנו, ויש שנמחקו זכרם ובנו על אומדנות. וכתב עוד שם (בסעיף קטן יט), וגם עיקר בית שאן אי אפשר לסמוך על השם, כי בהמשך הזמן נהרסו וחזרו ונתיישבו, ופעמים נעתקו ממקומן הראשון ופעמים נשתנו השמות". ע"ש. וראה עוד בדבריו (שם ס"ק לב) שכתב עוד כיו"ב. יעו"ש. וע"ע בשו"ת עטרת פז להגר"פ זביחי שליט"א (ח"א כרך ג - חושן משפט סימן יב), שהביא גם דברי החזו"א הללו ודן מהם לגבי העיר עכו וכתב, די"ל שהעיר עכו דהיום ספק הוי אם היא עכו דזמן חז"ל. ע"ש דבריו, ודון מיניה ואוקי באתרין.

יב.

כל קבל דנא, ראיתי למ"ש בשו"ת אור לציון (חלק ג פרק כג אות יב) שמסיק לדינא לגבי חיוב יו"ט שני של גלויות, שכל עיר שהיא בחוץ לארץ, וספק הוא אם הגיעו שלוחי תשרי אליה בכבוש שני עושים בה ב' ימים. וא"כ העיר אילת, אף שבזמן שלמה היו שם יהודים, כנראה מהפסוק בדברי הימים (ב, ח, יז) "אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום". וראה גם במלכים (ב, יד, כב), מכל מקום כבר נתבאר שלדעת הרמב"ם (פ"ה מהלכות קידוש החודש הלכה יא), דהכל תלוי בזמן הראיה בכיבוש שני, ולא ידוע שהיו שם יהודים אז. (וראה גם במלכים שם טז, ו). והרי בחוץ לארץ בכל מקום שלא ידוע אם הגיעו שלוחי תשרי עושים ב' ימים. ולכן יש לנהוג בעיר אילת יום טוב שני של גלויות לכל דבר, בין להקל ובין להחמיר. ואין לחוש לא לבל תוסיף, ולא לחשש ברכה לבטלה בקידוש ובתפילות, ולא לחששות אחרות. עכ"ד. ולכאורה נראה שסובר שיש לעיר אילת דין חו"ל גמור. ומ"מ אחר המחיר נראה שיד הדוחה נטויה לומר, דהגם שלדעת הרמב"ם לעניין חיוב יו"ט שני של גלויות - הוא זמן הראיה בכיבוש שני. מ"מ מנ"ל שדעתו כן גם לגבי איסור יציאה מארץ ישראל, דאפשר שבזה סגי מה שנכבש בבית ראשון בימי שלמה. וביחוד שלפי מה שהביא הרב ציץ אליעזר משם הראש"ל הגרב"צ עוזיאל זצ"ל, שגם בימי רבן גמליאל היה שם ישוב יהודי, ולו יהיה אלא ספק - הוה ספק באיסור דרבנן וכאמור.

יג.

ובהיותי בזה כן בקודש חזיתי להגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (כרך ג סימן שלב) שיצא לדון בגבול הדרומי, וכתב לרב השואל: "והנה מה שדן אודות גבול הארץ בדרום, ולדבריו עד אילת בספק ארץ ישראל, ומביא מדברי הגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל במכתב שהעתקתי במועדים וזמנים (ח"ג רכ"א) שעד אילת ספק בגבול ארץ ישראל וחייבין בתרו"מ, ומביא עוד מדברי הגר"מ טוקצ'ינסקי זצ"ל שאילת היא ארץ ישראל ודאי (עיר הקודש ח"ג פרק י"ט) ולדבריו זהו דעת רבינו החזו"א זצ"ל, אף שבאגרות הגר"ב מנדלסון זצ"ל מעיד שהחזו"א זצ"ל אסר לנסוע לאילת משום יציאה מא"י רק אולי היינו לחומרא עכ"ד. אמנם תמוה לתאר גבול א"י ע"פ תורתנו הקדושה עד קרוב לים סוף, ויותר נראה לי שסברו הגאונים הנ"ל שכל שטח שביד ישראל היום עלינו להחזיק ולנהוג בו כספק ארץ ישראל וכו', והגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל (ראב"ד העדה החרדית) פסק הלכה למעשה, וכמו שהבאתי מכת"י במועדים וזמנים (ח"ח עמוד כה) להפריש תרו"מ בלי ברכה עד אילת, (ובשנת השמיטה מפרישים מעשר שני ועני מספק איזה מעשר נוהג אז וכמבואר באחרונים), ואם המשגיחים לא מפרישים יפריש כל אחד בביתו. ולע"ד אילת מעולם לא נתקדשה, רק כיבשו שמה בתקופות שונות, וכיון שנכבשה נוהגין שם גבי כמה דינים כארץ ישראל, אבל לענין שמיטה לא נוהג שמה, ולתרומות ומעשרות נוהגין גם בירקות כמו בכבשו עולי מצרים, דחמיר ממקומות הסמוכין שאין נוהגין בירקות, (לפי זה אולי יש טעם לזה שאין נוהגים יום טוב שני באילת, שאינו כחזו"ל, אלא כבשום ובעלות ישראל ככל הארץ ולא חילקו, ואינו נוהג שמה היום יום טוב שני". עכ"ד.

נמצאנו למדים שלדעתו אילת היא מקום ספק, והגם שנכבשה, אכתי אין דינה כארץ ישראל גמורה. ומטעם זה כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בהמשך דבריו שם דלצאת מא"י לאילת כיון שמעולם לא נתקדשה ורק נכבשה, צ"ע טובא אם יש להתיר כשאין צורך. עכ"ד. ומ"מ לא אסר בזה, והיינו טעמא כדאמרן, שאי אפשר לאסור היציאה לשם שאינו אלא ספק באיסור דרבנן, וכאמור.

וכן בקודש חזיתי שהביאו בקובץ מוריה (נג-נד עמוד כב) תשובה הגרצ"פ פראנק זצ"ל, וז"ל: "ע"ד השאלה איך ינהג באילת בחג השבועות בענין יו"ט שני של

גלויות, הנני מודיע כי הנגב הוא בכלל ארץ ישראל ולכן יו"ט הוא רק יום אחד בלבד. ובענין הפרשת תרו"מ מחוייבים בהפרשת תרו"מ ובכל המצות התלויות בארץ". עכ"ד. ומשמע מדבריו דאין זה ספק שאילת היא בכלל ארץ ישראל. וכן נראה נוטה דעת הגר"י הרצוג זצ"ל בש"ת היכל יצחק (סימן נה), שהסכים עם דברי הגר"י טיקוצ'ינסקי שהביא את דברי תרגום רב סעדיא גאון ז"ל של מעלה עקרבים, וכו' (בספר תבוה"א לר' יהוסף שורץ ז"ל דף כ"ד מביא, כי רבינו סעדיא גאון מתרגם מעלה עקרבים, הוא עקבה, ור"ל עיר עקבה אשר על יד מפרץ עקבה שהוא מפרץ ים סוף). ע"ש ואכמ"ל.

יד.

והנה בילקוט יוסף (מצות התלויות בארץ חלק א, פרק א סעיף ה עמוד ע) כתב וז"ל: "ולגבי טיול לאילת דינו כטיול לחו"ל ובכל אופן שמתירים לצאת לחו"ל יש להתיר גם לאילת". ע"כ. ולפי האמור יש להתבונן אמאי אין בזה ספיקא וספק ספיקא? ובאתי בזה בשיג ושיח עם ידידנו הרב הגאון הדיין המצויין רבי יוסף חיים מזרחי שליט"א, והסכים עימי בזה. ואף בא בדברים בזה עם הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א בעל הילקוט יוסף, ולאחר שאמר לו הדברים הנ"ל, ענה - שאפשר להקל בזה ביציאה לטיול לאילת. וכמ"ש.

וידידי הגר"ש בר כוכבא נר"ו הראנני, שגם הרב ישכיל עבדי ס"ל שאילת היא מארץ ישראל, שכן כתב בסוף חלק ח (בהשמטות חלק יו"ד סימן ח אות ה) וז"ל: "מה דין אילת בזמן הזה אם היא מוחשבת כאחת מארץ ישראל, כבר כתבתי בזה בישכיל עבדי (ח"ו חאו"ח סימן ב), ושם העלתי שנחשבת כארץ ישראל". עכ"ל. ואמנם בחלק ו, לא דיבר להדיא על אילת, וכתב (שם סעיף ב אות ב) ד"כל המדברות של ארץ ישראל שכבשו ע"י ישראל הגם שלא היו שם ישוב מעולם, יש בהם קדושת ארץ ישראל ונגררים אחרי הישוב בארץ ישראל דאין מחלקים בקדושת ארץ ישראל בין מקום למקום דסדנא דארעא חד הוא, וקדושת ארץ ישראל שוה לכולם". ע"כ. ובסוף תשובתו הביא מה שכתב לו הגרי"ם טיקוצ'ינסקי זצ"ל (עמ' ח אות ב), דהסתפק הרבה בנגב הדרומי ומכ"ש אילת. וכתב להשיב הרב ישכיל עבדי וז"ל: "דדוקא מקומות שנכבשו ע"י עולי בבל, יש להם דין קדושת יום טוב ראשון,

ולא מקומות שכבשו עולי מצרים רק מה שצריך לברר באמת, שהוא איזה גבולות שכבשו עולי בבל, שבזה תלוי עיקר הדין, ועכ"פ הדבר פשוט שבמקומות הידועים לנו שכבשו אותם עולי בבל, גם המדברת שלהם, אף שמעולם לא היה בהם ישוב, נגררים אחר הישוב. ומעתה גם מקום הנגב שאנו דנים עליו, אם ידוע לנו, שבתחום הנגב היה שם סביבותיו מקומות ישוב, שידוע שנכבשו ע"י עולי בבל, ודאי דגם המדברות נכללות עימהם, ועיקר הברור מה שצריך חררר עתה, איזה הם המקומות בנגב שנכבשו ע"י עולי בבל". עכ"ד. וממה שכתב בחלק ח בהשמטות הנ"ל, משמע דפשיטא ליה שאילת היא בכלל ארץ ישראל.

ולאחר כותבי כל זאת, ראיתי שרבים וטובים הלכו בדרך זו, וגדולה מזו כתב בשו"ת אז נדברו (חלק יד סימן מג) לצדד להקל לצאת לאותם המקומות המסופקים גם לכהן, שיש לו איסור נוסף לצאת לחוץ לארץ מלבד האיסור לכל אדם לצאת סתם מארץ ישראל כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן שסט סעיף א). ושם גם צרוף צורף השיטות החולקות ועשה ספק ספיקא. ע"ש [ותמהתי קצת ע"ד, דבתחילה כתב שיש להקל ע"פ הפוסקים הסוברים שכל האיסור היה בזמן שהיו טהרות בארץ ישראל, ושכן דעת הפרישה והב"ח והש"ך והט"ז והבאר הגולה וחידושי רע"א בשם הריק"ש, ודלא כהשבות יעקב (בח"א סימן פה ובח"ב סימן צח) המובא שם בפתחי תשובה החולק וסובר שאיסור זה שייך גם היום, ושוב נסוגה אחר ימינו וכתב דהחתם סופר (יו"ד סימן שלז) הסכים עם השבות יעקב, ולולי זה היה מקום להקל. עכ"ד. ותמהני מפני מה נרתע להכריע ככל ספק איסור דרבנן במחלוקת הפוסקים, ובמיוחד שרוב בניין ורוב מניין מהפוסקים שהביא חלקו על דברי השבות יעקב, והגם שהחתם סופר סבירא ליה כוותיהו אכתי רובא דרבנותא לא סבירא לי הכי. ומ"מ גם הרב אז נדברו גופיה כתב שכיום המנהג להקל בזה].

גם בשו"ת בריתי שלום להגר"פ שפירא נר"ו (ח"ד סימן ד הערה 6) הלך בדרך ישרה זו, וכתב, שלדעת רוב הראשונים [וכן מוכיחה המציאות], כל המקומות שנכבשו ע"י שלמה המלך ברשות הסנהדרין ונכללו בא"י בזמנו מדין כיבוש רבים, וכגון העיר אילת, יש לאותם המקומות גם כיום דין ארץ ישראל גמורה ומותר לישראלים ולוויים לצאת ולטייל שם, ולהרבה דעות יש שם קדושת שביעית. עכ"ד.

טו.

ואני טרם אכלה לדבר, עלה במחשבה שבנ"ד יש לצרף גם כן שכל מה שהולך לשם הוא שלא ע"ד להשתקע אלא ע"ד לחזור, ובזה קיל טפי, צא ולמד ממ"ש בשו"ת פרי הארץ (ח"ג חיו"ד סימן ז דף כ טור ד ד"ה זאת), דלצאת מארץ ישראל לחו"ל לזיאר, כל שהוא לחזור שרי, הגם דליכא סרך מצוה [וכפי שהאריך שם להוכיח], דלא גרע מסחורה דשרי לצאת לחו"ל ע"מ לחזור, ה"נ דכוותה, והגם דלדעת התוספות בע"ז (דף יג ע"א ד"ה ללמוד תורה ולישא אשה) לא התירו אלא ללמוד תורה ולישא אשה, ולדעת השאילתות (פרשת אמור סימן קג) לכל דבר מצוה דוקא ולא לדבר הרשות, היינו דוקא לעניין טומאת כהן, אבל לעניין לצאת מארץ ישראל לחו"ל קיל טפי. ע"כ.

וע"ע בשו"ת יחיה דעת (חלק ד סימן מט), ובשו"ת עטרת פז (חלק א כרך א - אורח חיים סימן י). והבט ושא עיניך למ"ש המהרי"ט בחידושיו לקדושין (דף לא ע"ב) במ"ש בגיטין (דף עו ע"ב) כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי, בעכו הווי מיפטרי, משום דאסור לצאת מא"י לחו"ל, צ"ל דמחמירים על עצמם היו, תדע דהיכי נפקי הנך דאזלי אינהו ללוותן, אטו הני רבנן והני לאו רבנן וכו'. וכתב ע"ז בספר ויואל משה (מאמר ישוב א"י אות פ"א), במ"ש המהרי"ט בהני רבנן דמיפטרי בעכו שאינו איסורא אלא מחמירין על עצמם היו, קשה לכאורה שהרי מבואר שם בגמ' הטעם משום שאסור לצאת מא"י לחו"ל? ומבאר, שהלא הטעם שכתב שאינו אלא חומרא בעלמא, הוא בשביל שלא הלכו אלא ללוותן לא לדור ולהשתקע בחו"ל, אבל הני רבנן דנפקי חזרו לבתיהן לחו"ל מקום שהיו דרים שם וכו' עכ"ד.

טז.

ובשלהי דברי אבא אעירה, שבאשה קיל טפי, דהנה בטור (אבה"ע סימן עה) הביא את דברי הירושלמי בסוף כתובות: "הוא רוצה לעלות והיא אינה רוצה, כופין אותה לעלות. היא רוצה לעלות והוא אינו רוצה, אין כופין אותו לעלות". וביאר הטור בשם ה"ר מאיר דהירושלמי איירי בזמן הזה, ומתניתין בכתובות דקתני שכופין אותו לעלות, איירי בזמן הבית. והקשה על כך הטור, דאי איירי בזמן הזה

למה כופין אותה אלא נראה שאין חילוק בין בזמן הזה לזמן הבית, יעו"ש. ובביאור הגר"א (שם סה ס"ק יז) ביאר טעמו של דבר וז"ל: "דאין מצוה על האשה עתה לדור בא", דמשום מצות הנהוגות שם דוקא האיש מצוה עליו לטרוח לקיים, משא"כ בזמן בה"מ". והוסיף הגר"א שלמעשה יש מחלוקת ראשונים בדבר זה דיש אומרים שאף בזמן הזה כופים את שניהם, והסיק הגר"א שהכל לפי הענין, יעו"ש. וע"ע בבית הלוי (ח"ב סוף סימן נ), מה שכתב לבאר את דברי הר"מ. ע"ש. והגם שבספר חשוקי חמד עמ"ס בבא בתרא (דף צא עמוד א) העלה, דבזמן הזה, שאין קושי לקיים את המצוות התלויות בארץ, נראה פשוט שלכו"ע אף נשים חייבות במצוה זו, ואין להן היתר לצאת מהארץ, מלבד לאותם מקרים שמותר אף לגברים לצאת. ע"כ. מ"מ בנידון דידן שאפשר שאין אילת נחשבת לחו"ל, לכו"ע קיל טפי. וכאמור.

וטרם אכלה לדבר אבא אעיר'ה שבתשובה זו דנתי בארוכות עם הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א בעל הברכת יהודה והוא נטה קו להחמיר בזה, והעלה דבריו בתשובה, ואחר המחיר אין דבריו מוכרחים.

סוף דבר הכל נשמע

שמעיקר הדין מותר לכל אדם בין איש ובין אשה לצאת לטייל באילת, וכן הסכימו עימי כמה מגדולי ישראל, ומהם הראש"ל הגרי"צ יוסף שליט"א, ומו"ר הרה"ג רבי גדעון בן משה שליט"א אב"ד ירושלים, וידידנו הדיין המצויין הגרי"ח מזרחי שליט"א ועוד.^ג וצי"מ וימ"ן אמן.

[ובודאי שאין הדבר מורה היתר ללכת למקומות שיש שם בעיות של צניעות ב'מראות נגעים' שלפי מה ששמעתי יש מקומות שם שאסור לילך לשם מצד אלו הענינים, והמזהיר והנזהר ירבה שלומים כימי נהר אכיר].

ג). ושור"ר שציינו שכן דעת הר"ש גורן בספרו משנת המדינה, שאין איסור ביציאה לאילת, משום שהיא נכבשה ע"י שלמה המלך. ע"ש.